

V. Culturele geschiedenis / Histoire culturelle

MARNIX BEYEN, LUC ROMBOUTS EN STAF VOS (RED.)
«De beiaard. Een politieke geschiedenis»
Leuven, UP, 2009, 254 p.

In de geschiedschrijving van ons land was de beiaard zelden onderwerp van reflectie. Daarin is met de publicatie van deze bundel *De beiaard. Een politieke geschiedenis* verandering gekomen. Een keur van Leuvense historici heeft dit onderwerp voorgoed op de historische kaart gezet. Klinkende namen als Marnix Beyen of Tom Verschaffel, naast jonge historici als Staf Vos, Rajesh Heynickx en Liesbeth Nys, heeft er hun schouders onder gezet.

De beiaard viert dit jaar trouwens zijn vijfhonderdste verjaardag. Eeuwenlang was de beiaard typerend voor de Lage Landen, het auditieve handelsmerk van de Nederlanden. Resonant, de vereniging voor Vlaams muzikaal erfgoed, coördineert allerlei projecten om dit te vieren. Op de jaarlijkse feestdag “Klara in het Paleis” van de klassieke radiozender Klara op 16 januari in de Brusselse Bozar, werd de beiaard van de Sint-Michiels en Sinte-Goedelekathedraal ingezet als buitenpost. Niet alleen transcripties van pianomuziek van Schumann, ook melodieën van de jarige jazzlegende Django Reinhardt klonken vanuit de toren. Een boek als dit kon op geen beter moment verschijnen.

Vooreerst behoeft de ondertitel verduidelijking. Hoezo een *politieke* geschiedenis van de beiaard? Het adjectief ‘politieke’ is niet letterlijk te nemen, het gaat niet

zozeer om maatregelen van de overheid met betrekking tot de beiaard, niet om politieke voorkeuren van beiaardiers etc. De beiaard wordt wel neergezet als een politiek instrument, en dat in de meest brede zin van het woord. Daarmee willen de auteurs de betekenissen onderzoeken die stedelijke samenlevingen aan klokken en beiaarden sinds de middeleeuwen hebben gehecht. Die betekenissen zijn niet alleen politiek, sociaal, of religieus, verscheidene auteurs graven zo diep in hun thema dat ze uitkomen bij rituele functies, mythische klanken en magische krachten van het klokkengelui.

Mechelen als hedendaags internationaal centrum van de beiaardcultuur, en de Sint-Romboutstoren in het bijzonder, spelen een hoofdrol in het boek. In de twintigste eeuw heeft de roem van de Mechelse beiaardschool zich immers tot ver over onze grenzen verspreid, tot in de Verenigde Staten en later ook in Japan (zie de bijdrage van Mark Derez). In het Russisch heet beiaard trouwens *malinovji zvon*, letterlijk vertaald Mechels klokkengelui. De aanzet van die uitstraling werd gedaan door Jef Denyn, de grote voortrekker en innovator van het beiaardspel. Aan die figuur wordt door Liesbeth Nys een volledig hoofdstuk gewijd. Denyn lag aan de basis van een meer verfijnde, virtuoze vorm van beiaardspel, waardoor het als zelfstandig instrument kon worden beluisterd. Vanaf einde negentiende eeuw groeiden de maandagavonden in Mechelen dan ook uit tot een sociaal evenement dat luisteraars bijeenbracht onder de Sint-Romboutstoren. Op de kaft is die toren trouwens afgebeeld in een fraaie suggestieve pentekening van Alfred Ost, de kunstenaar die zich danig

liet inspireren door de beiaard en waaraan een hoofdstuk in het boek is gewijd (zie de bijdrage van Geert Draye).

Anders dan zijn naam doet vermoeden is Luc Rombouts geen beiaardier van Mechelen, maar wel van Tienen. Tevens mag hij zich universiteitsbeiaardier van Leuven noemen. Als beiaardier en publicist over beiaard- en klokkengeschiedenis is hij de drijvende kracht achter deze publicatie geweest. De klanken van zijn Leuvense universiteitsbeiaard hebben dan ook de auteurs in de vlakbij gelegen letterenfaculteit vaak geïnspireerd bij het schrijven van hun bijdragen voor dit boek. Rombouts schreef twee bijdragen in het boek. Het deeltje *De mythische klank van de klok* uit de inleiding is een welhaast fenomenologische bespiegeling op wat klokkengelui met ons doet. Vele eeuwen hielden klokken de samenleving trouwens in de pas. Door het aangeven van de tijd en vele andere functies werd de mens door de klokken geconditioneerd. Niet alleen in de Westerse, maar in quasi alle culturen hebben klokken dan ook een magische functie, zo besluit Rombouts.

De mate waarin allerlei politieke en ideologische stromingen in de laatste eeuwen de klokken en beiaardklanken in ons land voor hun kar hebben gespannen, is een rode draad doorheen een merendeel van de bijdragen. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan katholieke politici, die inspeelden op de associatie van klokken met kerken om het klokkengelui als een oproep tot de stedelingen te zien, om zich lid te voelen van de katholieke geloofsgemeenschap en zich bewust te zijn van de politieke consequenties daarvan. De klok van de beiaard stond voor anderen

ook voor de vrijheden, die steden al sinds de middeleeuwen hadden kunnen afdwingen. Klokken en beiaarden hingen trouwens niet alleen in kerken, ze zijn zelfs nog kenmerkender voor belforten, de versteende uitdrukking van de stedelijke fierheid en onafhankelijkheidsdrang in de Lage Landen.

De symboolfuncties die aan de beiaard werden gehecht, zijn in België complexer dan in Nederland. Wordt de beiaard in Nederland eenduidig als typisch vaderlands erfgoed gezien, in Vlaanderen / België is betekenis en identiteit, door de beiaard uitgedrukt, een meerduidig proces. Van eenzelfde beiaard konden de klokken zowel een Vlaamse als een Belgische identiteit uitdrukken. Vlaamse voormannen gebruikten het symbool Klokke Roeland om hun onafhankelijkheidsdrang kracht bij te zetten. Anderzijds steunde het Belgische vorstenhuis de beiaardbeweging als uiting van nationale eenheid, zoals Gustaaf Janssens in zijn bijdrage schrijft. Die ambiguïteit is te verklaren door de semantische leegheid van het klokkengelui. Hebben de klokken een sterk mobiliserende kracht, men kan ze voor alle ideeën of ideologieën inzetten.

De kwaliteit van dit boek ligt bovendien in het feit dat het meer biedt dan wat we een receptiegeschiedenis van de beiaard zouden kunnen noemen. De meeste auteurs zijn erin geslaagd om een soort geschiedschrijving te plegen die grenzen verlegt. Door zich te richten op het specifieke fenomeen van de beiaard hebben ze zich aan een boeiend experiment gewaagd. Klokkengelui is trouwens niet iets tastbaars, niet een duidelijk te omschrijven object van geschiedschrijving.

Geluiden, stemmingen, atmosferen zijn in de historiografie doorgaans veel moeilijker te omschrijven dan afgelijnde objecten zoals historische personen, politieke partijen, overheidsbesluiten of verkoopsijfers. Er wordt van de historicus een bijzonder inlevingsvermogen gevraagd om de geschiedenis van een auditief fenomeen zoals het geluid van de beiaard te onderzoeken. Daar zijn de auteurs van dit boek wonderwel in geslaagd.

Willem Erauw